

Mnoho podob „nevíry“ a jak se k nim přiblížit

Jan Jandourek

(čes. kolokvium, 11. 3. 2020, projekt Víra a přesvědčení „nevěřících“, podpořen Templetonovou nadací)

Musíme přiznat, že o nevíře víme stejně málo jako o víře. Stejně jako není jasné, co máme na mysli, když říkáme, že někdo je věřící, tak není jasné, co to znamená, že je někdo nevěřící. Existuje velké množství forem a projevů nevíry, takže by bylo obtížné založit univerzální světovou církev nevěřících s jedním dogmatickým systémem, rituálem a etikou.

Zatímco se někdo ptá, jak je možné, že někdo je věřící, na druhé straně se tradiční věřící může divit, proč někdo věřící není. Výraz tradiční věřící by si jistě také zasloužil vlastní rozbor, protože i tady asi mnoho věcí předpokládáme, aniž je aspoň intelektuálně zpochybňujeme. I ten, kdo vyrůstá v tradičním náboženském prostředí bude zřejmě během své životní dráhy v různých etapách života vystaven různým závažným existenciálním otázkám, protože se mění společnost, doléhají na něj osobní problémy spojené s životními fázemi, na které už nebudou fungovat klasické odpovědi a také bude vystaven různým myšlenkám i tehdy, když fyzicky neopustí oblast svého původu. To by ale byl další problém, kterým se teď nezabýváme.

Nabízí se otázka, zda se nejedná o problém jazyka. Například: Někteří věřící věří, že panteismus je cestou k ateismu, ale opak by měl být také pravdou, konkrétně že ateismus je cestou k panteismu. Pokud je panteista skutečně ateista, je ateista také panteista a připisuje božské vlastnosti světu. Jaký je tedy rozdíl? Jde jen o pojmenování?

Možná se nám dostalo jistého „zjevení“. Náboženští profesionálové se snaží přesvědčit ostatní o věcech, kterým lidé ve skutečnosti věří, ale chtějí to nazývat jinak. Ale čestný ateista by se mohl urazit. Může říct: „Opravdu nevěřím. Nejsem anonymní křesťan. Nejsem ani anonymní katechumen. Nic jako Bůh neexistuje. Rozumíte? Berete mě vážně?“

Spisovatel Graham Greene odpovídal v roce 1981 v rozhovoru s Marie-Francoise Allain v New York Times na otázku: "Stal jste se katolíkem tak, jako když se člověk zamiluje?"

"Ne," odpověděl spisovatel. "Potřeboval jsem přesvědčivé argumenty pro možnost, že Bůh existuje. Mám velmi rád anglikánského duchovního biskupa Gorea. Ten byl také spisovatelem a začal jednu ze svých knih slovy: 'Nejtěžší je přiznat si Boží existenci.' V tom jsem s ním zajedno. Byl jsem dokonale připraven přijmout historickou existenci Krista, ale jak jsem měl začít s tak vágní hypotézou, jako je Boží všudypřítomnost?"

"Takže jste byl ateista?" zněla následující otázka.

"Ne, ale náboženství mě k smrti nudilo s jeho nedělními bohoslužbami a nekonečným předčítáním z Bible. Anglikanismus pro mě neznamenal naprosto

nic, ne víc než buddhismus nebo katolicismus. Jeden z mých dědečků byl duchovním a prožíval silný pocit osobní viny. Jednoho dne svlékl na poli talár a své dny skončil v blázinci. Víte, zdědil jsem nějaké špatné geny. Také jsem se bouřil, ale ne z pocitu viny. V Oxfordu měl člověk na výběr, že si může nechat poslat snídani do pokoje, pokud se bude účastnit ranní bohoslužby, nebo jít na snídani do haly. Rozhodl jsem se pro druhé řešení."

V diskusi se spisovatelem Johnem Cornwellem v roce 1989 v londýnském Catholic Weekly Greene o náboženství řekl: „Myslím, že je to mysterium. Je to mysterium, které nelze zničit – dokonce ani církvev ho nezničí. Určité mysterium."

To, co Greene říká, poukazuje na složitost toho, co označujeme za víru. Stejně tak je ale složitá "nevíra". Ta má mnoho podob.

Mnoho podob nevíry

Můžeme se setkat s různým typem lidí. Jsou tu:

„Sekulární humanisté,“ kteří přikládají hodnotu lidskému rozumu, sociální spravedlnosti a jejich filozofií je jakýsi "naturalismus" (opírají se o přírodní vědy) a odmítají výslovně náboženská dogmata, všechno, čemu se říká "nadpřirozeno", pseudovědu i pověry. Sekulární humanismus předpokládá, že lidské bytosti jsou schopné být etické a morální bez náboženství nebo Boha.

"Volnomyšlenkáři", což je pojem, který získal různé negativní konotace, soudí, že otázka pravdy se má řešit základě logiky, rozumu a empirismu a nikoli na základě autority, tradice a zjevení.

Máme osoby "spirituální" ale nenáboženské, tedy ty lidi, kteří odmítají organizované náboženství jako ten jediný nebo snad nejcennější prostředek podpory duchovního růstu. Takových u nás zřejmě najdeme hodně.

Někteří lidé soudí, že "náboženský jazyk", konkrétně slova jako Bůh, nemá nějaký smysluplný význam.

"Čistí ateisté", někdy zaujímavý aktivní bojovný postoj, odmítají jakákoli božstva, protože podle nich neexistují a ni existovat nemohou.

Nevíry je tedy mnoho druhů, postoje se mohou navzájem všelijak prolínat a také během životní dráhy měnit.

Rozhodně jsme země, kde se vyplatí se otázkami různých podob „nevíry“ zabývat. Vlastně bychom měli být rádi, že jsme dostali takový dar, že smíme žít na tak zajímavém místě.

Nenáboženství jako jev v sobě může zahrnovat i některé formy teismu, v závislosti na náboženském kontextu. Například v Evropě 18. století byl ztělesněním nenáboženskosti deismus, zatímco v současné východní Asii znamená „irreligion“ nebo „no religion“ nepřítomnost členství v jednom z velkých institucionálních náboženství (jako je buddhismus a křesťanství). Nemusí to být nutně nevíra v tradiční lidová náboženství jak je představuje třeba japonský šintoismus.

„Nones“ přibývá. Přinejmenším někde

Nábožensky nezařazení, kteří bývají nazýváni „nones“, co do počtu výrazně rostou. Jsou druhou největší náboženskou skupinou v Severní Americe a ve většině Evropy. Ve Spojených státech tvoří téměř čtvrtinu populace. Ve 20. století američtí "nones" předběhli počtem katolíky, velké protestantské církve a také stoupence nekřesťanských vyznání.

Podle zkoumání "Religiosity and Atheism Index" (WIN-Gallup International, GLOBAL INDEX OF RELIGIOSITY AND ATHEISM - 2012) se v České republice za "nenáboženskou osobu" považuje 48 procent lidí, za přesvědčeného ateistu 30 procent, odpověď neznají dvě procenta. (Vzorek 1000 respondentů.) Pokud jde o přesvědčené ateisty, patříme tady na přední místa světového žebříčku. Pro srovnání. Přesvědčených ateistů má Polsko 5 procent, Rusko 6 procent, Německo 15 procent, Austrálie 10 procent. Srovnatelná čísla má Francie (29 procent), Čína (47 procent) a Japonsko (31 procent).

Jak to vypadá ve Spojených státech? Podle téhož tázání je tam náboženských osob 60 procent, nenáboženských 30 procent a ateistů 5 procent. Proto nepřekvapuje, že přední autor ateistického směru myšlení Richard Dawkins nejen chce, aby ateisté byli tolerováni a považováni za normální, ale vyzývá dokonce k tomu, aby byli na své přesvědčení hrdí. Sám ostatně hlásá tezi, že se ateisté stále ještě za své přesvědčení ve společnosti stydí, takže jich bude ve skutečnosti víc, než se uvádí.

Ukázalo se nicméně, že sekularizační teze neplatí na celém povrchu planety. V mnoha částech světa (jak připomínal Peter L. Berger) a to třeba v subsaharské Africe náboženství roste tak rychle, že podíl "nones" na celosvětové populaci se během příštího čtvrt století nejspíš zmenší. Další vysoce sekulární částí světa je již zmíněná Čína, kde došlo k útlumu náboženství vlivem Kulturní revoluce a dalšího protináboženského tažení.

Náboženské ideje prokázaly jasně značnou schopnost rezistence. V Rusku dnes pravoslavní duchovní žehnají kosmický lodím Sojuz a kropí města svččenou vodou, aby potřeli alkoholismus a prezident líbá ikony v chrámu, který byl znovu postaven poté, co ho bolševici po říjnové revoluci zbourali. To, že na jeho místě nakonec nevznikl monstrózní komunistický palác s obří sochou Lenina na kupoli, ale Bůh se zase vrátil, je pro odolnost náboženských idejí příznačné.

Stojíme tedy před složitými (a zároveň nesmírně zajímavými) otázkami o podobě dnešní „nenáboženskosti“. Od kvalitativních průzkumů budeme muset také přejít ke kvalitativnímu zkoumání, abychom pochopili význam pojmů, v jakých lidé uvažují a vyjadřují se a stále mít na paměti, že předmět našeho zkoumání se v čase rychle mění.

Odkazy:

<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/02/23/u-s-religious-groups-and-their-political-leanings/>

<https://vdocuments.mx/sociology-a-disinvitation-by-peter-berger.html>

Silver F. Ch.,: ATHEISM, AGNOSTICISM, AND NONBELIEF: A QUALITATIVE AND QUANTITATIVE STUDY OF TYPE AND NARRATIVE. The University of Tennessee at Chattanooga, 2013. In: <https://scholar.utc.edu/theses/396/>

Bullard G.: The World's Newest Major Religion: No Religion. In: <https://www.nationalgeographic.com/news/2016/04/160422-atheism-agnostic-secular-nones-rising-religion/>

GLOBAL INDEX OF RELIGION AND ATHEISM. Press Release. In: <https://sidmennt.is/wp-content/uploads/Gallup-International-um-tr%C3%BA-og-tr%C3%BAleysi-2012.pdf>